

Dla kogo Warszawa może stać się współczesną „ziemią obiecaną”?

Ewa Juszczak

Adresat zajęć: uczniowie szkół ponadpodstawowych (klas humanistycznych).

Rodzaj zajęć: język polski, koło literackie, koło filmowe.

Cel ogólny zajęć: Poznanie filmowych obrazów Warszawy jako współczesnej „ziemi obiecanej”, miejsca utożsamianego z samorealizacją i życiowym sukcesem. Rozpoznawanie funkcji filmowych przedstawień.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- wskazuje funkcje filmu dokumentalnego;
- interpretuje tytuł filmu oraz znaczenie i cel zastosowanej w nim aluzji kulturowej;
- charakteryzuje bohaterki filmu; analizuje wpływ otoczenia na ich postawy oraz życiowe wybory; tworzy portret psychologiczny postaci;
- charakteryzuje przedstawione miejsca: popegeerowską wieś oraz wielkie miasto i ich mieszkańców;
- recenzuje dzieło filmowe, podejmuje polemikę z innymi odbiorcami filmu, popiera argumentami swoje zdanie.

Metody pracy: pokaz filmu, dyskusja, burza mózgów, praca z tekstem, analiza porównawcza tekstów kultury, ćwiczenie dramatyczne.

Formy pracy: praca indywidualna, w grupach i całą klasą.

Środki i materiały dydaktyczne: film *Warszawa do wzięcia* (2008) Karoliny Bielawskiej i Julii Ruszkiewicz, karty pracy, kartony flipchartowe i markery.

Słowa kluczowe: film dokumentalny, aluzja kulturowa, Warszawa, „ziemia obiecana”.

Czas: 2 godziny lekcyjne + projekcja filmu (51 min).

Bibliografia: Forum filmu *Warszawa do wzięcia*, <https://www.filmweb.pl/film/Warszawa+do+wzi%C4%99cia-2009-530030/discussion> ■ 50. KFF: *Rozmowa z Julią Ruszkiewicz i Karoliną Bielawską*, <https://www.youtube.com/watch?v=BTbw9t64AkQ>

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Nauczyciel prosi uczniów o wskazanie funkcji filmu dokumentalnego. Możliwe odpowiedzi to:

- opisywanie i zapisywanie świata;
- utrwalanie ważnych wydarzeń politycznych, społecznych, kulturalnych itp. w skali globalnej lub lokalnej;
- portretowanie ludzi;
- tworzenie odautorskiego komentarza do rzeczywistości;
- interwencja społeczna — wywołanie reakcji, zwrócenie uwagi na problem, próba aktywizacji odbiorców i instytucji;
- narzędzie ideologiczne — funkcja propagandowa;
- funkcja estetyczna.

2. Nauczyciel przedstawia podstawowe informacje o filmie *Warszawa do wzięcia* (2008) w reż. Karoliny Bielawskiej i Julii Ruszkiewicz: jest to film dokumentalny, oparty na autorskim scenariuszu reżyserek, poświęcony tematowi awansu społecznego prowadzącego ze wsi do miasta; nagrodzony w 2010 r. Grand Prix (Złoty Lajkonik) na Krakowskim Festiwalu Filmowym oraz Nagrodą Specjalną Jury na WorldFest Independent Film Festival w Houston.

3. Prowadzący pyta, w jakim celu reżyserki rozpoczęły film informacją dotyczącą programu wsparcia młodych kobiet: „Agencja Nieruchomości Rolnych i Caritas Archidiecezji Warszawskiej prowadzą program Bursa Promocji Zawodowej »Przystań na Skarpie« dla dziewcząt z popegeerowskich wsi. Celem programu jest pomoc uczestniczkom w znalezieniu pracy i usamodzielnieniu się w Warszawie”. Następnie prosi — w kontekście powyższej informacji — o zinterpretowanie tytułu filmu oraz o wskazanie celu zastosowanej aluzji kulturowej do filmu Janusza Kondratiuka *Dziewczyny do wzięcia* (1972) — filmu obyczajowego o prowincjuszkach przyjeżdżających do stolicy w poszukiwaniu męża, dla których małżeństwo z warszawianinem stanowiłoby przepustkę do lepszego świata i sposób na społeczny awans: „Inaczej byśmy chciały. To znaczy? Nie wiem jak. Po prostu inaczej”. Film Kondratiuka to satyra obnażająca prowincjonalność dziewczyn, brak obycia, zderzenie marzeń o wielkim świecie z rzeczywistością — społecznym i towarzyskim nieprzystosowaniem kobiet.

Zakładane odpowiedzi uczniów:

a) rozpoczynająca film informacja wprowadza odbiorcę w problematykę, wskazuje na ważny problem społecznego wykluczenia oraz inicjatywę podjętą przez instytucje państwowe i kościelne w celu zminimalizowania go. Widz nie traktuje filmu jak satyry

na prowincjonalność i nieprzystosowanie bohaterki do życia w mieście, ale jak przekaz o ważnym społecznym przesłaniu i interwencyjnym charakterze;

b) aluzja do tytułu filmu z 1972 r. pełni kilka funkcji: wskazuje na ciągłość problemu, mimo zmiany ustrojowej, która zaszła w Polsce po 1989 r.; podkreśla niezmienną sytuację społeczną, edukacyjną i ekonomiczną młodych kobiet pochodzących z ośrodków wiejskich, szczególnie na terenach popegeerowskich; ukazuje stałość patriarchalnego systemu wartości, wyznawanego na polskiej wsi zarówno w XX, jak i XXI w.;

c) parafraza tytułu filmu Janusza Kondratiuka zmienia perspektywę — bohaterem filmu stają się nie tylko marzące o społecznym awansie młode kobiety, ale także Warszawa — „ziemia obiecana” dla środowisk defaworyzowanych, szansa na polepszenie bytu.

4. Nauczyciel pyta: Czy to, że reżyserkami filmu są kobiety, może mieć znaczenie dla odczytania jego przesłania i poszerzenia kontekstu interpretacyjnego? Dlaczego?

Zakładana odpowiedź:

Tak, ponieważ film nabiera przez to charakteru feministycznego, jest głosem w dyskusji na temat ekonomicznej, społecznej, intelektualnej i mentalnej niesamodzielności kobiet, szczególnie słabo wykształconych, pochodzących z ubogich rodzin, wychowanych w tradycyjnych, katolickim systemie wartości, widzącym kobietę głównie w roli żony, matki i gospodyni.

5. Prowadzący prosi, by uczniowie usiedli w parach, w dwóch rzędach, naprzeciwko siebie jak kandydat ubiegający się o pracę i potencjalny pracodawca. Ich zadaniem jest opowiedzieć w ciągu półtorej minuty o sobie, swoich umiejętnościach, doświadczeniu, predyspozycjach, wykształceniu itp. Po tym czasie następuje zamiana ról.

Po zakończeniu ćwiczenia nauczyciel młodzież pyta o refleksje i wrażenia: Czy łatwo było mówić o sobie, wskazywać zalety, podkreślać umiejętności; co było najtrudniejsze dla prezentujących się; jak odebrali ich słuchający? Jakie umiejętności przydały się podczas autoprezentacji; jakie predyspozycje psychiczne ułatwiły rozmowę?

6. Prowadzący prosi uczniów o podzielenie się na pięć sześciuosobowych grup, którym rozdaje kartony filpchartowe i markery. Zadaniem trzech grup będzie stworzenie portretów wskazanych bohaterek, natomiast dwóch pozostałych — stworzenie portretów prowincji oraz Warszawy według szczegółowych wskazówek (ZAŁĄCZNIKI NR 1–5).

7. Gdy praca jest zakończona, a kartony zawieszono w widocznym miejscu, przedstawiciele grup prezentują wnioski w następującej kolejności:

Obraz popegeerowskiej wsi:

- oddalenie od dużych ośrodków miejskich, poczucie prowincjonalności, bycia gorszym;

- bieda wynikająca z bezrobocia, bierności i życiowej nieporadności nieprzyzwyczajonych do pracy „na swoim” mieszkańców dawnego PGR-u;
- brak lokalnych inicjatyw i pomysłów na zmianę sytuacji;
- wielodzietność; niemożność zapewnienia dobrego startu życiowego wszystkim dzieciom;
- słabe zaplecze edukacyjne i kulturalne — niski poziom edukacji, braki w podstawowej wiedzy i umiejętnościach dyskwalifikujące absolwentów na nowoczesnym rynku pracy (nieznajomość języków obcych, obsługi komputera, brak pewności siebie, nieumiejętność autoprezentacji podczas rozmów kwalifikacyjnych);
- braki w kulturze osobistej i kulturze języka;
- zaściankowość, dbałość mieszkańców wsi o opinię publiczną, „co ludzie powiedzą”;
- brak wsparcia ekonomicznego, często także mentalnego ze strony rodziców, którzy sami nie podjęli życiowych wyzwań i boją się jakichkolwiek zmian;
- wyjazdy za granicę tylko po to, by zdobyć środki na własne mieszkanie w PGR-owskim bloku; nieumiejętność skorzystania z możliwości rozwoju na zachodnim rynku pracy i pozyskania kapitału na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej;
- niska świadomość seksualna kobiet, samotne macierzyństwo;
- wychowanie młodych kobiet w tradycyjnym, patriarchalnym i katolickim systemie wartości, marzenie o znalezieniu męża, macierzyństwie, prowadzeniu domu jako o formie życiowego spełnienia.

Portrety bohatererek:

Małgorzata Ciak

- ma 19 lat;
- pochodzi z popegeerowskiej wsi Zalesie, z wielodzietnej rodziny — na utrzymaniu ojca rencisty i bezrobotnej matki oprócz niej pozostaje ośmiu braci;
- nie chce mieszkać na wsi, bo nie widzi tu przyszłości;
- nie może liczyć na pełne wsparcie bliskich: ojciec popiera jej decyzję o wyjeździe, matka jest temu przeciwna;
- skończyła gimnazjum, chce się uczyć, ale na szkołę musi zarobić sama;
- jest uparta, zdeterminowana i odważna, mimo iż równocześnie pełna obaw: „Ja zawsze stawiam na swoim, więc może mi się jakoś uda, ale... znając sama siebie, to wątpliwe to jest”;
- w Warszawie pracuje w kilku miejscach: jest hostessą w restauracji Viking, pracuje w ochronie, na zmywaku, jest szefową zimnej kuchni, w końcu trafia „na bar” — jest towarzyska, lubi spotkania i rozmowy z ludźmi;
- jest gotowa na zmianę, wie, że „na początku zawsze jest ciężko. Trzeba być silnym psychicznie”;

- szuka samodzielnego lokum, cieszy się z wyprowadzki z bursy, z koleżanką wynajmuje pokój za sprzątanie;
- mówi: „Mam to wszystko, co chciałam mieć. Do Zalesia na pewno nie wrócę”;
- pytana o plany, odpowiada, że chce się uczyć i pracować w Warszawie.

Anna Lonn

- ma 18 lat;
- pochodzi z popegeerowskiej wsi;
- jest prosta, mało refleksyjna;
- z zawodu jest sprzedawczynią, ale marzy, by zostać fryzjerką;
- matka wspiera ją, chce, by się usamodzielniała, ale zanadto dba o opinię publiczną, o to, co powie sąsiadom, gdy córce nie uda się zaczepić w Warszawie;
- ma chłopca Andrzeja, który zarobił w Londynie na własne mieszkanie w wiejskich blokach;
- w wielkim mieście czuje się zagubiona, zmęczona, tęskni za Andrzejem;
- nie ma pomysłu na życie i dalekosiężnych planów, żyje z dnia na dzień;
- wraca na wieś, pracuje w przetwórni warzyw, cieszy się z kupna pralki Frani, zajmuje się domem;
- powieliła patriarchalny model rodziny — z miłości do mężczyzny poddaje się, rezygnuje z marzenia o zostaniu fryzjerką.

Ilona Olszewska

- ma 21 lat;
- pochodzi z popegeerowskiej wsi, gdzie mieszka z rodzicami i panińskim synkiem Michałem;
- matka wspiera ją, chce zająć się dzieckiem podczas jej nieobecności, w wyjeździe do stolicy widzi szansę dla córki;
- pracowała w sklepie spożywczym, ale zwolniono ją bez podania powodu;
- jest prosta, bezrefleksyjna, bezwolna, nie umie zadbać o siebie, żyje z dnia na dzień;
- nie wierzy w siebie, ma niską samoocenę: „Nic nie umiem, nic nie potrafię”;
- jest fatalistką: „Z przeklętej rodziny chyba pochodzę. Nawet chłopaka nie mam”;
- ma bardzo słabą pozycję na rynku pracy ze względu na niezajomość języków, nieumiejętność obsługi komputera, brak doświadczenia, ale też inicjatywy i przebojowości;
- w Warszawie tęskni za synem, płacze, często przyjeżdża w odwiedziny, przez co traci pracę;
- jej planem na życie jest znalezienie męża, który będzie pracował, szanował ją i Michałka, opieka nad dziećmi i domem;
- traci szansę na wyrwanie się ze swego środowiska, ale nie ma poczucia porażki.

Obrazy Warszawy:

- pokazana nie jak stolica, miasto-wizytówka Polski, centrum kulturalne i polityczne, ale jak „ziemia obiecana”, szansa dla dziewcząt na awans społeczny, wyrwanie się ze wsi, edukację, znalezienie pracy, usamodzielnienie się;
- wielki świat, w którym można spotkać znanych aktorów;
- miejsce, w którym „trzeba” dbać o siebie: chodzić do solarium, kupować ciuchy, mieć koleżanki, chłopaka;
- miasto-labirynt, w którym można się zagubić (szukanie pokoju do wynajęcia);
- miejsce hałaśliwe i tłoczne;
- miasto, w którym jest się samotnym i anonimowym;
- miejsce, w którym można się zabawić (puby, karaoke), spotkać nowych znajomych, ale też ludzi prostych, podobnych do tych znanych z prowincji (warszawiacy wynajmujący pokoje);
- bursa — instytucja, która przez rok daje schronienie przyjezdnym, uczy dziewczyny podstaw *savoir vivre*’u: posługiwania się sztuccami, smarowania masła nożem, sprzątanía, kultury języka; oferuje podopiecznym wsparcie również po zakończeniu programu (jak w przypadku Ilony), zapewnia pomoc doradców zawodowych; mimo starań jest to miejsce obce, nie do końca przyjazne, z którego dziewczęta chętnie uciekają na swoje (jak Gosia);
- po bliższym poznaniu miasto rozczarowujące, podobne do wsi, tyle że większe.

8. Nauczyciel przytacza napisy kończące film:

„2002–2008 w programie »Przystań na Skarpie« uczestniczyły 892 dziewczyny. 479 skończyło program i znalazło pracę w Warszawie. Nie wiadomo, ile z nich nadal pracuje i mieszka w Warszawie”. Następnie prowadzący pyta o powody, zewnętrzne i wewnętrzne przyczyny niepowodzenia Anny i Ilony, a także niemal połowy młodych kobiet, które — mimo pomocy — wróciły na wieś. Młodzież wskazuje:

- brak wykształcenia oraz umiejętności pożądaných na rynku pracy;
- niechęć do pracy nad sobą, kształcenia się, zdobywania nowych umiejętności;
- niewiara we własne możliwości, fatalizm;
- brak konsekwentnego wsparcia bliskich;
- samotność, tęsknota za bliskimi (chłopakiem, synem);
- brak zaplecza finansowego, wykonywanie prostych, najsłabiej opłacanych zawodów (ochroniarz, sprzedawczyni), brak oszczędności, niemożność samodzielnego utrzymania się w stolicy;
- brak obycia i ogłady towarzyskiej — nieznajomość zasad *savoir vivre*’u, *dress code*’u, brak świadomości językowej, wulgarny język;

- tradycyjne myślenie o roli kobiet jako żon i matek, a nie niezależnych istot mających prawo do samorozwoju;
- przekazywana z pokolenia na pokolenie bierność i marazm, strach przed nowym, zamknięcie się w we własnym mikrokosmosie;
- prowincjonalność rozumiana jako stan umysłu i ducha, nie jako miejsce na mapie.

9. Prowadzący inspiruje uczniów do własnych rozważań na temat inicjatyw i działań, które można by podjąć, by udoskonalić przedstawiony w filmie program i zoptymalizować jego efekty, a także zastanowienia się, czy cel filmu (społeczny i interwencyjny) został osiągnięty.

PRACA DOMOWA:

Przeanalizuj komentarze widzów po obejrzeniu *Warszawy do wzięcia*, które zostały zamieszczone na stronie: <https://www.filmweb.pl/film/Warszwa+do+wzi%C4%99ia-2009-530030/discussion> i podejmij pisemną polemikę z wybranym wpisem.

ZAŁĄCZNIK NR 1

Karta pracy nr 1

Waszym zadaniem będzie stworzenie psychologicznego portretu Ilony Olszewskiej. W tym celu:

- a) narysujcie na kartonie kontur bohaterki;
- b) po lewej stronie wypiszcie mocne strony kobiety: wiedzę, umiejętności, doświadczenie, cechy charakteru, predyspozycje, stopień samodzielności, gotowość do podejmowania ryzyka, decydowania o własnym losie, marzenia, plany itp.;
- c) po prawej stronie wypiszcie słabe strony kobiety, jej deficyty. Weźcie pod uwagę również rodzinne, środowiskowe i materialne zaplecze determinujące zachowanie i życiowe wybory bohaterki.

ZAŁĄCZNIK NR 2

Karta pracy nr 2

Waszym zadaniem będzie stworzenie portretu psychologicznego Małgorzaty Ciak. W tym celu:

- a) narysujcie na kartonie kontur bohaterki;
- b) po lewej stronie wypiszcie mocne strony kobiety: wiedzę, umiejętności, doświadczenie, cechy charakteru, predyspozycje, stopień samodzielności, gotowość do podejmowania ryzyka, decydowania o własnym losie, marzenia, plany itp.;

c) po prawej stronie wypiszcie słabe strony kobiety, jej deficyty. Weźcie pod uwagę również rodzinne, środowiskowe i materialne zaplecze determinujące zachowanie i życiowe wybory bohaterki.

ZAŁĄCZNIK NR 3

Karta pracy nr 3

Waszym zadaniem będzie stworzenie portretu psychologicznego Anny Lonn.

W tym celu:

- a) narysujcie na kartonie kontur bohaterki;
- b) po lewej stronie wypiszcie mocne strony kobiety: wiedzę, umiejętności, doświadczenie, cechy charakteru, predyspozycje, stopień samodzielności, gotowość do podejmowania ryzyka, decydowania o własnym losie, marzenia, plany itp.;
- c) po prawej stronie wypiszcie słabe strony kobiety, jej deficyty. Weźcie pod uwagę również rodzinne, środowiskowe i materialne zaplecze determinujące zachowanie i życiowe wybory bohaterki.

ZAŁĄCZNIK NR 4

Karta pracy nr 4

Waszym zadaniem będzie stworzenie portretu środowisk, z których wywodzą się bohaterki filmu. W tym celu przeanalizujcie:

- a) sytuację rodzinną kobiet; wsparcie najbliższych i ich stosunek do decyzji o wyjeździe do Warszawy;
- b) sytuację materialną bohaterek, ich warunki bytowe i możliwość zarobkowania;
- c) możliwość kształcenia się i rozwoju w miejscu zamieszkania; znalezienia i rozwinięcia pasji, spotkania mistrzów;
- d) społeczne oczekiwania wobec kobiet.

Na podstawie zebranych wniosków zinterpretujcie słowa: „Prowincja to nie pojęcie geograficzne, ale stan umysłu”.

ZAŁĄCZNIK NR 5

Karta pracy nr 5

Waszym zadaniem będzie stworzenie portretu Warszawy jako „ziemi obiecanej” — miejsca potencjalnej szansy dla bohaterek filmu. W tym celu przeanalizujcie:

- a) wyobrażenia bohaterek na temat miasta i jego mieszkańców oraz ich konfrontację z rzeczywistością;

b) system wsparcia kobiet: rolę bursy w przygotowaniu ich do samodzielnego życia, pracodawców, nowych znajomych;

c) umiejętności dziewcząt, ich przydatność i atrakcyjność na rynku pracy;

d) wysokość zarobków i możliwość samodzielnego utrzymania się w Warszawie.

Na podstawie zebranych wniosków powiedzcie, dla kogo Warszawa może okazać się „ziemią obiecaną”, a kogo zniechęci do wykorzystania życiowej szansy.